

Н. Б. Зубрицька,
аспірант, Академія муніципального управління

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті проаналізовано різні аспекти оптимізації структури банківської системи України з урахуванням європейського досвіду функціонування банківського сектору. Найбільш актуальними пропозиціями для підвищення ефективності роботи банківської системи України вважаємо: удосконалення організаційної структури шляхом сприяння створенню спеціалізованих та регіональних банків, відокремлення служби банківського нагляду від Національного банку України в окрему структуру, удосконалення роботи об'єднань комерційних банків, створення інституції банківського омбудсмена.

The paper analyzes the various aspects of optimization of the structure of the banking system in Ukraine based on the European experience of the functioning of the banking sector. Most current proposals for improving the efficiency of the banking system of Ukraine consider: improving the organizational structure — by promoting the development of specialized and regional banks, separating banking supervision from the National Bank of Ukraine in a separate structure, improvement of the association of commercial banks, the creation of institutions banking ombudsman.

*Ключові слова: банківська діяльність, законодавство, клієнт, комерційний банк, оптимізація, ринок.
Key words: banking, law, client, commercial bank, optimization, market.*

ВСТУП

Банківська сфера в останні роки переживає суттєві зміни, спричинені глобалізацією фінансових ринків, перерозподілом капіталів, клієнтів, збільшенням асортименту пропонованих послуг, впровадженням сучасних інформаційних технологій. Це зумовлює посилення конкуренції в банківському середовищі. Банківська конкуренція стає однією із центральних проблем економічного розвитку, оскільки може призвести як до розквіту, так і до занепаду банківської діяльності. Значна зарегульованість банківської системи призводить до перетоку капіталу із банківської системи до менш зарегульованих сегментів грошово-кредитного ринку, що в результаті ще більше загострює конкурентну боротьбу. Сприяють загостренню конкуренції і євроінтеграційні процеси. Розвиток євроінтеграційних процесів призводить до проникнення європейських банків на український ринок.

Розвиток механізмів державного регулювання банківської діяльності є одним із важливих питань, яке зараз доводиться вирішувати Україні. Сучасний розвиток фінансової системи характеризується наявністю механізмів та інструментів регулювання з боку держави. Проблеми державного регулювання банківської діяльності присвячено багато ґрунтовних фахових видань, орієнтованих на застосування монетарних інструментів. Теоретичну основу дослідження склали праці К. Вікселя, С. Дробишевського, К. Ерроу, Дж. Кейнса, Л. Красавіної, М. Туган-Барановського, А. Маршала, Дж. Міля, Ф. Мишкіна, В. Тарасова, І. Фішера, М. Фрідмена.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Розробити пропозиції щодо удосконалення механізмів державного регулювання банківської діяльності в умовах європейської інтеграції.

РЕЗУЛЬТАТИ

Розглянемо різні аспекти оптимізації структури банківської системи України з урахуванням європейського досвіду функціонування банківського сектору. Зокрема, на основі аналізу європейського досвіду функціонування банківських систем, необхідно виявити найбільш дієві механізми сприяння євроінтеграційними процесами розвитку банківської системи України.

Важливим чинником, що впливатиме на подальший розвиток банківського сектору України, буде присутність іноземного капіталу. Ми вважаємо, що проникнення іноземного капіталу на український ринок банківських послуг буде здійснюватись трьома шляхами: у вигляді іноземних дочірних банків; банками, що викуплятимуть вітчизняні банки; банків у вигляді філій іноземних банків.

Викуп найбільших українських банків інтернаціональними групами говорить про поступову належність українських банків до домінуючих в Європі банківських груп. Деякі аналітики зазначають, що зрощення західно- і східноєвропейських банківських капіталів може стати надійним підмурівком для інтеграції нових членів у ЄС. Процес інтернаціоналізації української банківської системи призведе до зміни її організаційної структури [3].

Отже, розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, відкритість української економіки сприятимуть розвитку зарубіжної діяльності банків.

З підвищенням інвестиційного рейтингу України, банкіри очікують активного приходу іноземних інвесторів. Найбільші українські банки вже пройшли процедуру міжнародного аудиту, отримали міжнародні рейтинги. З приходом на український ринок іноземний інвестор прагне довести якість обслуговування клієнтів у придбаному ним банку до рівня не нижчого, ніж в його рідній країні. Надходження іноземного капіталу, перш за все, позначиться на

вартості грошей і масштабах присутності зарубіжних фінансових установ. Вітчизняні банкіри, готуючись до приходу іноземного капіталу, прискорено розвивають роздрібні послуги, серйозно розширюють філіїну мережу. У нових умовах дані фактори можуть бути вирішальними щодо збереження частки банків на ринку, а за необхідності, продажу частки за найбільш вигідною ціною. Банківська конкуренція в Україні з часом буде лише посилюватися, як внаслідок глобалізаційних процесів, так і у зв'язку з приходом на український ринок зарубіжних банків. З огляду на тенденції розвитку європейської банківської системи, Європейський центральний банк прогнозує подальшу концентрацію банківського капіталу і загострення конкуренції. За розмірами капіталізації і активів навіть найбільші банки України поступаються середнім східноєвропейським банкам (а західноєвропейським і поготів).

Подібна ситуація спостерігається і в ЄС. Банки східноєвропейських країн майже не представлені в Західній Європі і їх поступово поглинають економічно розвинені та сильніші західноєвропейські банки. За даними Європейського Центрального банку, близько 70% банківських систем східноєвропейських країн підконтрольні іноземному капіталу. У той же час, в 15-ти перших країнах-членах ЄС лише 23% банківських установ належить іноземному капіталу.

Іноземний капітал стимулює розвиток вітчизняної банківської системи, даючи дешеві ресурси, досвідчених менеджерів. Разом з тим, у критичні моменти такий капітал може нести великі ризики, будучи найбільш вразливим щодо репатріації.

На наш погляд, необхідно передбачити механізми регулювання участі іноземного капіталу в банківському секторі України, якими регламентувати їх діяльність у напрямках, необхідних українській економіці. До механізмів такого регулювання можна віднести встановлення цілісного комплексу заходів, спрямованих на ефективне використання інвестиційного потенціалу та мінімізації потенційних загроз для розвитку вітчизняної банківської системи. У результаті, діяльність іноземних банків буде спрямована на розвиток української економіки. Проте, в умовах приходу іноземного капіталу перед невеликими вітчизняними банківськими установами постане проблема вибору: або приєднатись до великих банківських структур, або ж реорганізуватись у кооперативні банки. Важливим аспектом у структурній перебудові вітчизняної банківської системи сьогодні повинно стати створення умов для розвитку кооперативних, муніципальних, та спеціалізованих банків.

Потенціал, який закладено в об'єднанні (ефект синергії) вбачають в скороченні витрат, в т.ч. персоналу. Однак часто, при скороченні персоналу висококваліфіковані спеціалісти швидко знаходять роботу у конкуруючих структурах, тоді як найменш кваліфіковані залишаються. Об'єднаний банк може втрачати ще й на тому, що, запобігаючи власним ризикам, клієнт частину операцій залишає в об'єднаному банку, а частину виводить в іншу установу.

Одночасно необхідно створити сприятливі умови для отримання іноземними банками та в майбутньому їх філіями коштів від материнських установ, з метою збільшення фінансових засобів для потреб української економіки.

Головними напрямками подальшого розвитку банківської системи України, які впливатимуть на зміну її структури, на нашу думку, будуть: збільшення присутності іноземного капіталу; розширення банківської мережі; зменшення витратності банківської системи; зміцнення позицій вітчизняних банків через підвищення ефективності своєї діяльності; стрімкий розвиток новітніх банківських технологій; зміна стратегій розвитку банків, направлена на збільшення конкурентоспроможності; збільшення прозорості у діяльності банків; збільшення капіталізації, прибутковості банків; покращення менеджменту. Водночас залишатиметься потреба і у спеціалізованих фінансових інститутах, що зосереджують свою діяльність на локальному ринку. У процесі євроінтеграції, на наш погляд, держава має зберегти і державні банки для того, щоб реалізувати через них інтереси держави. Для забезпечення дійсно конкурентного середовища потрібна реальна спеціалізація державних банків, їх зміцнення та подальший розвиток.

Для подальшого сприяння банківською системою євроінтеграції України необхідно оптимізувати її структуру.

Проведення комплексу заходів, пов'язаних з оптимізацією банківської структури України, дозволить зберегти національну складову в банківській системі, збільшити конкурентоспроможність банків, їх надійність, відкрити ширший доступ малого і середнього бізнесу до банківських установ, сприятиме економічному розвитку регіонів.

Наближення до європейських стандартів у сфері захисту прав клієнтів вимагає створення в Україні інституції банківського омбудсмена. Подібні інститути працюють більш як у 90 країнах [2]. В Україні таку інституцію можна створити через посередництво Асоціації українських банків шляхом укладення відповідної угоди між комерційними банками. Завданням банківського омбудсмена має бути виявлення порушень при обслуговуванні банками клієнтів. Такими порушеннями можуть бути: зміна процентних ставок без згоди клієнта, надання неправдивої інформації в засобах масової інформації, завищення тарифів на банківські послуги та інші. Вирішення можливих конфліктних ситуацій банківським омбудсменом сприятиме підвищенню авторитету банківської системи, зростанню довіри до неї.

Зміцненню банківської системи та збільшенню її впливу на реальний сектор економіки сприятимуть: покращення фінансового стану суб'єктів підприємницької діяльності як основи зростання зобов'язань банків; вдосконалення податкового законодавства; ширший доступ іноземного капіталу; збільшення ефективності банківської діяльності через зниження витрат і диверсифікацію доходів; перетворення банків із закритих акціонерних товариств на відкриті; розвиток небанківського фінансового сектора як передумови покращення конкурентоспроможності; розвиток та широке використання банками бюро кредитних історій.

За умов реалізації зазначених заходів можна буде будувати стійку, прозору конкурентоспроможну банківську систему, яка сприятиме економічному зростанню країни, інтеграції її у світовий економічний простір.

Перед Національним банком України повинно стояти завдання щодо створення такої структури банківської системи, яка б забезпечувала потреби як в цілому країні, так і кожного із регіонів у достатньому фінансуванні регіональних проектів та бізнесу. Роздрібненість українського банківського капіталу не дає можливості реалізувати серйозні як за вартістю, так і за строками проекти. Розмір банку має значення для отримання кредитів у значних обсягах, що дає можливість знижувати витрати за рахунок обсягів операцій. Великі банки мають широкі можливості щодо залучення ресурсів, відповідний репутаційний капітал. Однак перевага невеликих банків у кваліфікації персоналу, швидкості прийняття рішень [1].

Виходячи з європейського досвіду, необхідно зберегти та розширити нішу місцевих банків, які залишаться конкурентоспроможними, обслуговуючи малий і середній бізнес. Тому поряд з укрупненням банків, необхідно стимулювати розвиток невеликих ефективних банківських установ [4; 6].

Аналізуючи чисельність банківських установ у розвинутих країнах, можна зробити висновок, що кількість банківських установ в Україні є невеликою. Її збільшення, на нашу думку, швидше за все, повинно відбуватися за рахунок збільшення сектору невеликих спеціалізованих банків. Для цього необхідно запровадити законодавство, яке б забезпечило безризикову для населення та банківської системи діяльність цих установ при відповідно знижених вимогах до їх мінімального капіталу у порівнянні з вимогами до універсальних банків.

Для оптимізації діяльності банківської системи необхідно, з одного боку, консолідація комерційних банків у вигляді злиття та поглинань, створення консорціумів, з іншого — невеликі місцеві банки мають зайняти свою нішу на ринку фінансових послуг і залишитися конкурентоспроможними порівняно з великими банками, обслуговуючи малий та середній бізнес.

Держава повинна стимулювати розвиток малих і середніх банків в Україні. Для цього, на наш погляд, варто було б внести зміни до законодавства в частині спрощення системи мікрокредитування; створити умови для заснування місцевими органами влади муніципальних банків, наділивши їх можливостями обслуговувати місцеві бюджети; надати кредитним спілкам статус кооперативних банків, знизивши нормативні вимоги для їх діяльності; дозволити регіональним банкам нарощувати статутний капітал до мінімального рівня протягом хоча б п'яти років; на-

дати податкові пільги регіональним банкам у частині звільнення від оподаткування прибутку, отриманого від вкладення коштів в довготермінові проекти (більше трьох років).

Важливим для розвитку банківської системи та економіки України є залучення та вкладення довгострокових коштів. Однак, потенційні інвестори, в т.ч. населення, ще продовжують утримувати кошти поза реальною економікою, тоді як у здоровій економіці такі кошти вкладаються у довгострокові активи. З метою залучення грошових вкладів населення на довгостроковій основі варто було запровадити доларове хеджування довгострокових гривневих депозитів (основної суми боргу та нарахованих відсотків), що створило б можливість для більш широкого розвитку довгострокового кредитування [5].

Для забезпечення подальшого розвитку банківської системи та економіки в цілому необхідно, щоб діяльність банків сприяла збільшенню обсягів кредитування суб'єктів малого та середнього бізнесу, фізичних осіб, довгострокових інноваційних кредитів, іпотечного кредитування, зменшення процентних ставок на ринку кредитів.

Таким чином, для оптимізації структури банківської системи України, на наш погляд, доцільно здійснити такі заходи:

1) відокремлення служби банківського нагляду від Національного банку України в окрему структуру з метою забезпечення ефективного нагляду за банківськими установами, підвищення довіри до банківської системи;

2) вдосконалення роботи об'єднань банків, які б представляли інтереси комерційних банків, надавали консультації, працювали над підвищенням кваліфікації банківських працівників;

3) створення умов для ефективного функціонування та розвитку спеціалізованих банків зі спеціалізацією за сферами бізнесу, кооперативних, муніципальних банків, які б сприяли розвитку регіонів, малого та середнього бізнесу, місцевих громад.

Для реалізації зазначених напрямів необхідно вдосконалити законодавчу та нормативну базу банківської діяльності в Україні для того, щоб банківські інститути функціонували у чітко визначених правових рамках. Серед основних змін, які будуть характерними для банківської системи України в майбутньому, повинні стати консолідація банків, оптимізація банківської структури.

Для реалізації вищеперелічених цілей необхідно ухвалити Концепцію розвитку банківської системи України в умовах євроінтеграції, що спрямована на підвищення конкурентоспроможності вітчизняних банків, узгодивши її з іншими регуляторними органами та забезпечити її безумовне виконання.

Для підвищення ефективності розвитку банківської системи України в процесі євроінтеграції пропонуємо Національному банку України:

— ініціювати прийняття Закону України "Про валютне регулювання", що передбачатиме лібералізацію валютних відносин, сприятиме розвитку валютного ринку, конкурентного середовища;

— забезпечити транспарентність своєї діяльності для більшої зрозумілості дій НБУ для суб'єктів ринку;

— забезпечити максимальну наближеність банківського законодавства до законодавства ЄС;

— удосконалити порядок реєстрації банків та видачі ліцензій на здійснення банківських операцій, привівши їх у відповідність з європейськими нормами;

— запровадити методику оцінки конкурентоспроможності банку на ринку банківських послуг на основі комплексного коефіцієнта;

— створити умови для відокремлення служби банківського нагляду від Національного банку України з метою забезпечення ефективного нагляду за банківськими установами та зосередження діяльності НБУ на виконанні своєї основної функції;

— створити умови для ефективного функціонування та розвитку спеціалізованих банків зі спеціалізацією за сферами бізнесу, кооперативних, муніципальних банків, які б сприяли розвитку регіонів, малого та середнього бізнесу, місцевих громад;

— створити систему підготовки банківських працівників для впровадження Базель ІІ;

— налагодити співпрацю з ЄЦБ з питань вивчення досвіду щодо ефективності застосування інструментів проведення монетарної політики;

— співпрацювати з органами банківського нагляду європейських країн з метою забезпечення реалізації Базельських принципів ефективного банківського нагляду; пропонуємо Уряду України:

— послідовно реалізовувати політику, направлену на прискорення розвитку ефективного ринкової економіки з метою наближення до рівня життя європейських країн; створити сприятливі умови для залучення в Україну іноземних інвестицій; реформувати бюджетно-податкову сферу, направлену на детінізацію економіки, фінансування потреб, необхідного розвитку фондового ринку; запровадити механізми участі Ощадбанку у ФГВФО для підвищення рівня довіри вкладника до банківської системи;

— пропонуємо Асоціації українських банків, комерційним банкам:

— узагальнювати банківський досвід, запровадити систему всебічного професійного розвитку банківських працівників з метою наближення рівня їх кваліфікації до європейських стандартів; створити умови для ефективного функціонування окремої юридичної структури, за участю банківських установ, яка займатиметься інкасацією коштів та перевезенням валютних цінностей;

— пропонуємо Асоціації українських банків: підготувати обґрунтування прийняття змін до Закону України "Про банки і банківську діяльність", в якому було б передбачено функціонування банківського омбудсмена;

— пропонуємо комерційним банкам: реалізовувати стратегії, направлені на підвищення власної конкурентоспроможності.

ВИСНОВКИ

Доведено необхідність вдосконалення структури банківської системи України в умовах євроінтеграційних процесів, найбільш оптимальної з позицій європейського досвіду, яка дозволить підвищити конкурентоспроможність українських банків. Для її запровадження необхідно реалізувати такі заходи: відокремлення служби банківського нагляду від Національного банку України в окрему структуру; удосконалення роботи об'єднань комерційних банків, які представлятимуть їх інтереси, надаватимуть консультації, працюватимуть над підвищенням кваліфікації банківських працівників, узагальнюючи та розповсюджуючи банківський досвід, співпрацюючи зі службою банківського нагляду; створення інституції банківського омбудсмена; створення умов для виникнення в країні спеціалізованих банків зі спеціалізацією за сферами бізнесу, кооперативних, муніципальних банків, які б сприяли розвитку регіонів, малого та середнього бізнесу, місцевих громад.

Зроблено висновок, що в умовах інтеграції вітчизняної банківської системи до європейського фінансового ринку потрібно реформувати вітчизняну банківську систему, перебудувати її структуру, лібералізувати валютний ринок, знизити відсоткові ставки, розширити перелік банківських операцій, привести банківське законодавство та систему банківського нагляду до вимог ЄС.

Література:

1. Волошук І.П. Підходи до управління конкурентоспроможністю банку / Волошук І.П. // Формування системи теоретичного і практичного менеджменту: регіональний аспект: [Наук.пр. МАУП.] — К.: МАУП, 2001. — Вип.2. — С. 68—71.
2. Жуковська Г. Банківський омбудсмен: потреба сьогодні / Жуковська Г., Оленюк Р. // Вісник НБУ. — 2005. — № 8. — С. 32—33.
3. Кочергіна Н. Зовнішній сектор економіки України у глобальному конкурентному середовищі / Кочергіна Н. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. (Серія: економіка). — 2005. — № 18. — С. 78—79.
4. Кравець В.М. Західноєвропейський банківський бізнес. Становлення і сучасність / Кравець В.М., Кравець О.В. — К.: Знання-Прес, 2003. — 470 с.
5. Ноздрева І. Финансовые институты на едином рынке ЕС / Ноздрева И. // Мировая экономика. — 2002. — № 9—10. — С. 58—61.
6. Стельмах В. Обмінний курс, інфляція та конкурентоспроможність економіки / Стельмах В., Петрик О. // Вісник НБУ. — 2001. — № 9. — С. 3—6.

Стаття надійшла до редакції 08.10.2012 р.